

## MEVLÂNÂ'NIN EVRENSEL ÖNEMİ

*Mustafa Şerif Onaran*

*Her insan gibi Mevlânâ Celaleddin'de kendine özgü görevini yerine getirmek için gelmiştir. Çoğu zaman insanların görevlerinin farkına varmadan dünyadan ayrılırken Mevlânâ görevini en güzel şekilde yerine getirmiştir. Fars ve Türk edebiyatının en önemli ortak şahsiyeti olan Mevlânâ'nın şiiresel bir dille anlatıldığı bu makalede, onun iki ülke edebiyatları üzerindeki etkisi gösterilmeye çalışılmıştır.*

Her insanın kendine özgü bir görevi vardır. Kimi insan, ayırımına varmaz bu görevin, gelir geçer. Kimi insanda topluma yön veren bir güç vardır. Büyük toplulukları tek bir ruh haline dönüştürebilir.

Değil nasıl bir görevi olduğunu, kendini bile bilmeyen öyle insanlar var ki, önde görünmek gereği duymadan bir insanı değiştirebilir.

"Bir karınca götürür Hakk'a beni" diyen ozan boşuna söylememiştir.

Ama öyle büyük ruhlar da vardır ki, sanki özel bir görevle gelmişlerdir bu dünyaya. O bilge-ozanları bir çeşit yalvaç sayabiliriz.

İşte günümüzden 800 yıl önce doğan Mevlana Celaleddin Rumi de böyle bir bilge-ozandı.

\*

İnsanlar bir coğrafyaya mı doğar, bir kültüre, bir kültürün temelini oluşturan bir dile mi?

Mevlânâ, o zamanki coğrafyada, Afganistan'ın eski bir kenti olan Belh'te doğdu. Bu kent Mevlânâ'nın doğduğu 1207 tarihinde doğunun önemli, zengin bir kültür merkeziydi. Milattan önce VI. Yüzyılda, Zerdüş'tün bu kentte doğduğu, Zerdüştlüğün bu kentten yayıldığı söylenir. Günümüz büyük dinlerini etkileyen bir gücü vardı Zerdüştlüğün.

Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled "Bilginlerin Sultanı" diye anılan bir bilge kişiydi. Moğolların saldırısından, bağınaz bir çevrenin baskısından kurtulmak için, çocuklarıyla birlikte Belh'den ayrıldı. Önce Bağdat'a yerleşti. Sonra Hac için Mekke'ye gitti. Anadolu'da değişik yerleri dolaştıktan sonra Konya'ya yerleşti.

Mevlana Celaleddin Rumi Konya'ya geldiği zaman, o çağlardaki adı Larenden olan Karaman'da, Semerkant'lı Lale Şerafettin'in kızı Gevher sultan'la evlenmiş, yirmi yaşlarında

bir gençdi. Mevlana yalnız babasından aldığı derslerle yetinmedi. Muhakkik-i Tirmizi'den, İran'da gelişme gösteren tasavvufun derinliğini de öğrendi. Şam'a giderek öğrenimini ilerletti.

Babası Bahaeddin Veled 1231'de ölünce, Mevlânâ Celaleddin, dah 24 yaşındayken babasının yerine geçip Konya Medresesi'nde dersler vermeye başladı.

Demek ki Celaleddin Rumi, Mevlânâ olmadan önce, öğretirken öğrenmesini bilen alçak gönüllü bir bilgeydi. "Mevlana" sözü, bilgeliği aşan bir "efendilik" anlamı içerir. Bildiklerinin gerisinde duruşu, geniş hoşgörüsü, onun "Mevlana" sanıyla anılmasını gerektirdi.

\*

Belh Anadolu'ya uzak bir kent. Mevlana'nın Türk soyundan geldiği de bilinen bir gerçek. Ama Anadolu'ya yerleşip, 66 yıllık ömrünün en az kırk yılını bu topraklarda geçirip, Anadolu aydınlanmasının öncülerinden biri olmasaydı, o uzak coğrafyada yitip gitseydi, onu böylesine içten benimseyebilir miydik?

Hem de eserlerini Farsça yazmış olmasına, İran edebiyatının değerleri arasında yer almasına karşın, onunla övünmemizin en önemli nedeni; Anadolu'daki kültür birikiminin de Mevlânâ Celaleddin Rumi'yi etkilemiş olmasıdır.

Çok daha önemlisi; belli bir coğrafyanın, belli bir kültürün değil, insanlığın malı olmuştur Mevlânâ.

XIII. yüzyıl Anadolu'su bir kargaşa ortamıydı. Selçuklu Devleti çökme dönemindeydi. Anadolu Beylikleri birbiriyle uyumlu bir toplum düzeni içinde değildi. Yüzyılın sonunda, Selçuklu Devleti'nin uç beylerinden Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Bey, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ilk adımları atıyordu.

İşe böyle bir kargaşa ortamında, Ahmet Yesevi 'nin etkisinde, Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan tasavvuf zincirinin üç önemli halkası; Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celaleddin Rumi, Yunus Emre gibi bilgelerin aynı çağda Anadolu'da bulunması, yalnızca bir rastlantı sayılamaz.

Bu bilge kişilere esin kaynağı olan olaylarla insanlar Anadolu'nun yazgısına yol açan bir kapıyı aralamış oluyordu.

\*

Şems-i Tebrizi de Mevlânâ Celeleddin Rumi'nin esin kaynağıydı. Şems-i Tebrizi olmasaydı Mevlânâ'nın gönül gözü açılacak mıydı?

Şems-i Tebrizi bir gezgin dervişti. Ondaki ruh yeteneği Mevlânâ'yı derinden etkilemişti. Mevlana Celeleddin anladı ki, tasavvuf ehli olmak, bir takım bilgileri kavramak anlamına gelmiyor. Tasavvufu bir yaşama biçimi olarak benimsemek gerekiyor.

Mevlana'nın Şems-i Tebrizi ile " halvet" olup, gizemci bir dostluğa ermesi yanlış yorumlandı. Başta ailesi olmak üzere, yakın çevresi Şems ile Mevlânâ'nın bu dost ilişkisine karşı çıktı. Şems yavaşça çekildi o ortamdan, Şam'a göçtü. Mevlan Şems'in geri getirilmesini sağladı. Şems Konya'ya döndü ama, "halvet"e çekilmenin o eski tadı kalmamıştı. Çevrenin tepkileri sürüyordu.

Bir süre sonra Şems ortadan kayboldu, bir söylentiye göre, Mevlânâ'nın oğullarının da bilgisiyle Şems öldürülüp bir kuyunun yakınlarına gömüldü. Bu durum Mevlânâ'dan gizlendi.

\*

Mevlânâ Celeleddin Rumi'nin gerçek bilge-ozan kişiliği Şems-i Tebrizi'nin yitip gitmesinden sonradır. Bir dostluğun yıkımı ardından, insanlığın kurtuluşuna seslenen bir yüreğin yakınmalarıdır onun şiirleri. "Divan-ı Kebir"deki gazelleri, rübaileriyile Şems-i Tebrizi'ye duyduğu gizemci dostluğu anlatır. "Mesnevi" de, tasavvuf anlayışından yola çıkarak, Kuran'ın kimi ayetlerini cesurca yorumlamaktadır.

O yorumların ışığı altında, evrensel bir anlayışla, insanı değerlendirmek olanağı bulunabiliyor.

XXI. yüzyıla girerken dünyamız XIII. Yüzyıl kadar karanlık, insanı umutsuzluğa düşüren bir kargaşa içinde.

Mevlânâ, yüzyılların ötesinden kardeşliğe çağırıyor bizi:

"Gel gel yine gel, ne olursan ol yine gel

Dergahımız insanları mutsuz kılmaz

Yüz kere eğer tövbeni kırsan yine gel" .

Kimi dinlerin iki mezhebi arasında uyuşmazlık çıkıp, insanlar birbirine düşman olurken; Mevlânâ'nın değişik inançlara hoşgörülle bakması, dünya barışına yol açtığı için evrensel bir güç kazandırıyor.

\*

Mevlânâ Celaleddin Rumi, 1273'te, 66 yaşında, bu dünyadan öte dünyaya göçtü.

Ölümünden sonra oğlu Veled Çelebi Mevlana'nın düşüncelerini düzenleyerek Mevlevilik'i kurdu. Önce Konya ile çevresinde etkin olan Mevlevilik, sonra İstanbul'a bütün Anadolu'ya yayıldı.

Mevlevilik'te bir yandan Tanrı'ya yaraşır bir kul olmak için çile doldurulur, bir yandan müzik eşliğinde, dergahın semahanesinde semazenler, kollarını açarak döne döne semaha durur.

Mevlevi dervişleri, Mesnevi okuyarak, müzik eşliğinde sema törenleri yaparak, halvete çekilip çile doldurarak, gerçek benliklerini bulurlar. Bu törenler bir çeşit kendinde arınma işlevi görür.

Bu törenleri izleyen yabancılar bile bir değişim içine girerler.

Yüzyılların ötesinden yankılanan Mevlânâ'nın sesi bizi dostluğa, dünya barışına çağırıyor.

Binlerce yıllık yalnızlık kendine özgü serüvenini günümüzde de sürdürüyor. Mevlana bizi dostluğa çağırırken içinde yitip gittiğimiz yalnızlıktan da kurtarıyor.

Dünya ozanı Mevlânâ Celaleddin Rumi daha nice yıllar özlemini duyduğumuz bir bilge- ozan olarak yaşayacak...